อธิบายคำ

(๑) กู – เรา, ฉัน, ข้าพเจ้า (เป็นเอกพจน์)
(๒) ตู – เราทั้งหลาย ฉันทั้งหลาย ข้าพเจ้าทั้งหลาย (เป็นพหูพจน์)
(๓) ผู้หญิงโสง – ผู้หญิงสอง
(๔) เผือ – เรา (เป็นพหูพจน์)
(๕) อ้าย – พี่ชายคนแรก
(๖) เตียมแต่ – ตั้งแต่
(๗) สิบเก้าเข้า – ปี ในสมัยสุโขทัย นับปีข่าง เช่น สิบเก้าข้า เท่ากับอายุข่างเข้า ๑๘ ปี เหมือนกับที่นิยมใช้กันอยู่ปัจจุบัน
(๘) เมืองฉอด – ชื่อเมืองโบราณตั้งอยู่ริมแม่น้ำเมย แถบอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
(๙) ท่ – ตี รบพุ่ง กวาดต้อน
(๑๐) หัวซ้าย – ด้านซ้าย
(๑๑) หัวขวา – ด้านขวา
(๑๒) เกลื่อน – เคลื่อน ดาหน้ากันเข้าไป
(๑๓) ไพร่พ้าหน้าใส – ทหาร ราษฎร ประชาชน ไพร่พล
(๑๔) หนีญญ่ายพายจแจ้น – หนีกระจัดกระจาย หนีอย่างชุลมุนวุ่นวาย
(๑๕) กูบ่หนี – กูไม่หนี (หนี หรือ หนีก ทางเหนือแปลว่า หลีกไป)
(๑๖) เบกพล – เบิกพล บุกพล (เบิกในภาษาเขมร แปลว่า ขับ ต้อน)
(๑๗) ต่อช้าง, พุ่งช้าง – ชนช้าง พุ่งช้าง–รบ พุ่ง แปลว่า รบ เช่น รบพุ่ง
(๑๘) มาสเมือง – ชื่อช้าง
(๑๙) แพ้ – ชนะ
(๒๐) พ่าย – ปราชัย แพ้
(๒๑) เพื่อกู – เพราะกู
(๒๒) เมื่อชั่ว – เมื่อครั้ง เมื่อรัชสมัย

(๒๓) บำเรอ – ปรนนิบัติ

(๒๔) หมากส้มหมากหวาน – ผลไม้เปรี้ยวผลไม้หวาน

(๒๕) ตีหนังวังช้าง – คล้องช้าง, จับช้าง (หนัง บางแห่งใช้นาง, หนาง แปลว่า ตาข่าย หมายความเช่นเดียวกับ ตีอวน คือจับสัตว์เล็ก)

(๒๖) ได้บั่วได้นาง – ได้ผู้ชายได้ผู้หญิง ได้ผู้ได้คน

(๒๗) ได้เงือน – ได้เงิน

(๒๘) เวน – มอบให้, ถวาย

(๒๙) พร่ำบำเรอ – บ่อยๆ สม่ำเสมอ เป็นประจำ บำเรอ-ปรนนิบัติ รับใช้บำรุง

(๓๐) ทั้งกลม – ทั้งหมดทั้งสิ้น

(๓๑) ขกอบ – ภาษีผ่านด่าน

(๓๒) ลูท่าง – สะดวกสบาย

(๓๓) แล้ – แล, และ

(๓๔) กว่า – ไป

(๓๕) พ่อเชื้อเสื้อคำ – พ่อผู้ให้กำเนิด พ่อที่ล่วงลับไปแล้ว (เสื้อคำ เป็นคำใช้คู่กับพ่อเชื้อ)

(๓๖) เยียข้าว – ฉางข้าว (ในภาคอีสานเรียกว่าเล้าข้าวหรือเยียข้าว)

(๓๗) ไพร่พ้าข้าไท – ประชาชน บริวาร

(๓๘) ผิดแผกแสกว้างกัน – ผิดใจแตกแยก เป็นความกัน (ในกฎหมายตราสามดวงใช้ว่า ผิดแผกแซกว้าง)

(๓๙) สวนดูแท้แล – สอบสวนดูแน่แล้ว สอบถามดูแน่แล้ว ไต่สวน

(๔๐) จึงแล่งความแก่ขาด้วยซื่อ – ตัดสินความแก่เขาทั้งสองโดยยุติธรรม

(๔๑) บ่เข้าผู้ลักมักผู้ซ่อน – ไม่เข้ากับผู้ร้ายลักทรัพย์ ไม่เห็นแก่ผู้รับของโจร (มัก แปลว่า ชอบ เห็นแก่)

(๔๒) บ่ใคร่พืน – น่าจะหมายถึงไม่ยินดี

(๔๓) บ่ใคร่เดือด – น่าจะหมายถึงไม่ยินร้าย ไม่เดือดร้อน

(๔๔) มาสู่ – มาอยู่ด้วย

(๔๕) ช่อยเหนื่อเฟื่อกู้ – ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกอบกู้ (ช่อย = ช่วย, เหนื่อ = เหลือ, กู้ = ยก, อุ้มชู, ดูแล)

(๔๖) ดวง – จน, จนกระทั่ง

(๔๗) ข้าเสือกข้าเสือ – ข้าศึก

(๔๘) หัวพุ่งหัวรบ – หัวหน้า, แม่ทัพนายกอง

(๔๙) อันฉึ่ง – อันหนึ่ง

(๕๐) หั้น – นั้น

(๕๑) ไพร่พ้าหน้าปก – ประชาชนที่มีทุกข์ร้อน

(๕๒) เถิ่ง – ถึง

(๕๓) บ่ไร้ – ไม่ยาก

(๕๔) ลาง – ขนุน (ไทยใหญ่) อีสาน – ต้นไม้ชนิดหนึ่งคล้ายมะพร้าว

(๕๕) สระพังโพยสี – สระชื่อโพยสี

(๕๖) ศรีบูร – กำแพงสามชั้น

(๕๗) โอยทาน – ให้ทาน

(๕๘) ท่วย – ฝูง, หมู่

(๕๙) พนม – พุ่ม

(๖๐) หมอนโนน – หมอนนอน

(๖๑) แล่บีแล้ญิบล้าน – ปีละสองล้าน (ญิบ แปลว่า สอง)

(๖๒) สูด – สวด

(๖๓) พู้น – โพ้น

(๖๔) เวียง – เมือง

(๖๕) เท้าหัวลาน – ถึงที่เตียน, ถึงหัวสนาม เท้า = ถึง หัวลาน = หัวสนาม ที่กว้าง

(๖๖) คิบงคักลอง – คิ หรือ คม แปลว่า ดี บงคั หรือ บงคม, บังคม แปลว่า ประโคม รวมความว่า ดีประโคมกลอง

(๖๗) เสียงเลื้อน – เสียงร้องเอื้อน เสียงร้องเบ็นทำนองเสนาะ

(๖๘) เทียรย่อม – ย่อมมี ธรรมดา โดยปกติ มีใช้หลายแห่งในหนังสือไตรภูมิพระร่วง

(๖๙) ราม – กลาง อีสาน แปลว่า ใหญ่

(๗๐) นิสัยมุตก์ – ผู้พ้นจากนิสัย ได้แก่ พระภิกษุผู้ศึกษาอบรมดีแล้ว และมีพรรษาห้า

(๗๑) อไรญิก – อรัญญิก เสนาสนป่า

(๗๒) หลวัก – รู้หลัก, ฉลาด, หลักแหลม

(๗๓) ลุกแต่ – ใช้ควบกับ มา เป็นลุกแต่ . . . มา แปลว่า ออกจาก มาจาก เข้ามา

(๗๔) แก่กม – ที่สุด

(๗๕) ดังแกล้ง – ดังตั้งใจ

(๗๖) เบื้องตีนนอน – ทิศเหนือ

(๗๗) ตลาดปสาน – ตลาดร้านค้า

(๗๘) อัจนะ – ชื่อพระพุทธรูป

(๗๙) เบื้องหัวนอน – ทิศใต้

(๘๐) สรีดภงส์ – ทำนบ (ภาษาสันสกฤตว่า สริทฺภงฺค)

(๘๑) น้ำโกก – น้ำตก

(๘๒) พระขพุง – ชื่อภูเขา

(๘๓) ๑๒๑๔ – มหาศักราชตรงกับพุทธศักราช ๑๘๓๕

(๘๔) เดือนดับ – วันสิ้นเดือน วันแรม ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ

(๘๕) เดือนโอกแปดวัน – ขึ้นแปดค่ำ

(๘๖) เดือนเต็ม – วันเพ็ญ วันกลางเดือน

(๘๗) เดือนบ้างแปดวัน – แรมแปดค่ำ

(๘๘) กระพัดลยาง – กระพัด แปลว่า ผูก ลยาง แปลว่า สัปคับ รวมความว่า สายรัดผูกช้างไม่ให้เคลื่อนที่

(๘๕) รูจาครี – ชื่อช้าง (ดูคัมภีร์โลกาบัญญัติ กัณฑ์รุจาคิริ)

(๕๑) ถ้ำพระรามแลถ้ำรัตนธาร – ดูหนังสือพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ เรื่อง เที่ยวเมืองพระร่วง ฉบับพิมพ์ ๒๔๕๘ ร.พ. อักษรบริการ ๑๗๕–๑๘๒ เรื่องที่ตั้งของถ้ำ และจารึกซึ่งพบในสมัยนั้น

(๕๑) ในกลวง – ในภายใน, ในบริเวณ

(๕๒) มากาวลาว – คือ ๑. มา = ชนชาติไทยที่น่าจะอยู่ในเมืองน่านลงมา

๒. กาว = ชนชาติไทยในจังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน ดังปรากฏในจารึกหลักที่ ๔๕ พ.ศ. ๑๕๓๕ เรียกผีบรรพบุรุษราชวงศ์น่านว่าคำพงศ์กาว

๓. ลาว = ชนชาติไทยในประเทศลาวปัจจุบัน

(๕๓) ชาวอูชาวของ – ผู้ที่อยู่ตามริมแม่น้ำอู และแม่น้ำโขง

(๕๔) มาออก – มาขึ้น

(๕๕) ๑๒๐๗ ศก ปีกุน – มหาศักราช ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๒๘ นับตามแบบปัจจุบัน เช่น ปีระกา มหาศักราช ๑๒๐๕ ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๓๐

(๕๖) เวียงยา – กำแพงหิน

(๕๗) ลายสือ – ตัวหนังสือ

(๕๘) ๑๒๐๕ – มหาศักราช ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๒๖

(๕๙) หาใคร่ใจในใจ – หากคิดในใจ

(๑๐๐) หาเบื่นท้าวเบื่นพระยา – หากเบื่นท้าวเบื่นพระยา คือเบื่นอย่างแน่นอน

(๑๐๑) หาเบื่นครูเบื่นอาจารย์ – หากเบื่นครูเบื่นอาจารย์

(๑๐๒) แกะ – เรียว, เปรียว, ว่องไว

(๑๐๓) รอด – ถึง ทางอิสานออกเสียงเป็น ฮอด

(๑๐๔) สรลวง – เดิมเข้าใจว่าได้แก่จังหวัดพิจิตร ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะพิจิตรอยู่ใต้พิษณุโลก (สองแคว) ลงไป การกล่าวชื่อเมืองในจารึกนี้ กล่าวตามลำดับจากเมืองที่อยู่ใกล้

สุโขทัยและไกลออกไปตามลำดับคือ "สรลวง สองแคว ลุมบาจาย" จารึกหลักที่ ๘, บอกชื่อเมือง เริ่มต้นจาก ตะวันออก กวาดลงไปทางใต้แล้วไปทางทิศตะวันตกขึ้นไปจนถึงทิศเหนือ คือ สรลวง สองแคว (พิษณุโลก) ปากยม (พิจิตร)... เห็นได้ว่า สรลวง อยู่สูงกว่า สองแคว หรือมิฉะนั้น สรลวง กับ สองแคว ต้องเป็นเมืองแฝดกัน

(๑๐๕) สองแคว – ชื่อพิษณุโลกสมัยโบราณ

(๑๐๖) ลุมบาจาย – น่าจะเป็นชื่อเมืองโบราณอยู่แถบลุ่มแม่น้ำสัก มีปรากฏในจารึกหลักที่ ๘

(๑๐๗) สคา – ชื่อเมืองโบราณ เข้าใจว่าอยู่แถวแควป่าสัก

(๑๐๘) คนที – บ้านโคน อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

(๑๐๙) พระบาง – ชื่อเมืองนครสวรรค์ในสมัยโบราณ

(๑๑๐) แพรก – เมืองสรรค์บุรี จังหวัดชัยนาท

(๑๑๑) สุพรรณภูมิ – ชื่อเมืองโบราณอยู่บริเวณจังหวัดสุพรรณบุรีปัจจุบัน

(๑๑๒) สมุทรหาเบื่นแคน – สมุทรหากเบื่นแคน สมุทรนั้นแหละเบื่นแคน

(๑๑๓) เมืองม่าน – ชื่อเมืองโบราณ อยู่ระหว่างจังหวัดแพร่กับน่าน

(๑๑๔) เมืองพลัว – ปัจจุบัน คืออำเภอบ่อ จังหวัดน่าน

(๑๑๕) เมืองชวา – ปัจจุบัน คือ เมืองหลวงพระบาง

ข้อสังเกตและความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับคำบางคำ

ข้อสังเกตและความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับคำบางคำนี้ ได้จากผู้เข้าสัมมนา เห็นว่ามีประโยชน์ และอาจช่วยในการพิจารณาคำที่คล้ายคลึงกันนี้ ที่มิได้ในที่อื่นได้ จึงรวบรวมมาลงพิมพ์ไว้ เป็นความรู้ทั่วไปด้วย ข้อความบางตอนในวงเล็บนั้น ได้มาจากข้อคิดเห็นในหนังสือบางเล่ม เห็นว่าน่าสนใจ จึงรวบรวมไว้ด้วย

ระหัส บอกที่ปรากฏของคำในจารึก มีดังนี้
เลขตัวแรก หมายถึงด้าน มี ๔ เลข คือ ๑, ๒, ๓, ๔
เลขตัวที่สอง บอกลำดับบรรทัดในแต่ละด้าน
เช่น ๑-๓ หมายถึง ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๓
ชื่อผู้ให้คำอธิบายหรือจำกัดความ ใส่ไว้ในวงเล็บข้างหน้า
ประเสริฐ คือ ศ. ประเสริฐ ณ นคร
ฉันทิชย์ คือ นายฉันทิชย์ กระแสสินธุ์
ประสาร คือ นายประสาร บุญประคอง
พิทูร คือ นายพิทูร มลิวัลย์
ทองย้อย คือ นายทองย้อย ศุภะมารค
มานิล คือ นายมานิต วัลลิโภดม

ด้านที่ ๑

๑-๑ เสือง

ในที่นี้อาจแปลได้ว่ารุ่งเรือง

(พิทูร) เสืองน่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า เสิง ซึ่งแปลว่ารุ่งอรุณ ชาวอีสานนิยมพูดเป็นคำซ้อนว่า เสิงสาง เช่น พอเสิงสาง หมายความว่า พอรุ่งอรุณ พอสว่าง

(ฉันทิชย์) ในภาษาไทยพายัพ มีคำว่า เฮือง ออกเสียงคล้าย เสือง แปลว่า ข้า-ข้า

๑-๑ บานเมือง

ในที่นี้เป็นชื่อคน แปลว่า ทำให้บ้านเมืองเปิกบาน บานเป็นคำไทย ไม่ใช่ ขาอ ซึ่งเป็นคำภาษาบาลี แปลว่า คุ้มครอง

(พิทูร) คำว่า เมือง ภาษาไทยอีสานแปลว่ารุ่งเรือง สุกใส เช่น ฟ้าแมบเมือง หมายความว่า ฟ้าแลบเป็นแสงแวววาบ เรืองรอง

(ประเสริฐ) คำว่า เมือง ในที่นี้ ควรคงไว้ในความหมายว่า บ้านเมือง พระมหากษัตริย์ของสุโขทัยพระองค์อื่น ๆ ก็มีพระนามเป็นภาษาไทย เช่น พญาลิไทย พญาเลอไทย เป็นต้น

๑-๒ เผือ

แปลว่า เรา เป็นพหูพจน์

(พิทูร) คำว่า เผือ ทางอีสานมีใช้แต่ในวรรณคดี หมายความเป็นทวิพจน์ คือ เรา (สองคน) ข้า (สองคน) เช่นเดียวกับคำ เผือ ซึ่งแปลว่า ท่าน (ทั้งสอง) เธอ (ทั้งสอง)

๑–๓ **เดียมแต่**

แปลว่า ตั้งแต่

(พิชูร) สมัยหนึ่ง ในวรรณคดีอิสาน มีคำว่า **เจียม** หรือ **เจียมแต่** เช่น เจียมจากเจ้า หมายความว่า ตั้งแต่จากเจ้า เสียง ด กับ จ ใช้แทนกันได้

๑–๔ **สิบเก้าเข้า**

หมายความว่า ย่างเข้าสิบเก้าปี

(พิชูร) คำ เข้า ควรจะหมายถึง ย่างเข้า ไม่ควรหมายความว่า ปี ในวรรณคดีอิสาน มีที่ใช้หลายแห่ง ซึ่งแปลว่า ปี เช่น อายุได้ ๑๖ เข้า หมายความว่า ย่างเข้า ๑๖ ปี ในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่สอง ก็มีข้อความว่า อายุขี่สิบเก้าเข้าสามสิบ

o-d **ท่**

แปลว่า ตี รบพุ่ง กวาดต้อน

(พิชูร) ภาษาอิสาน ท่ แปลว่า **กวาดต้อน** ก็ได้

(ทองสืบ) ภาษาเขมร **ทฺร** แปลว่า ตี (ดูพจนานุกรมเขมร เล่ม ๑ หน้า ๕๑๓)

พจนานุกรมอิสาน **ท้อ** แปลว่า กระทบกระทั่ง ปะทะ

๑–๕ **หัวซ้ายหัวขวา**

หมายความว่า ทางซ้ายทางขวา

(ฉันทิชย์) **หัว** หมายถึง มุม หรือ ทิศ ก็ได้ ในวรรณคดีมีที่ใช้บ่อยๆ ในความหมายนี้

(ทองสืบ) แปลว่า ด้าน ก็ได้ เช่นเดียวกับการที่รถแล่นไปตามถนน คือ แล่นทางด้านซ้าย ก็ได้ ขวาก็ได้ ในกรณีนี้กองทัพทั้งสองฝ่ายเคลื่อนมาในทางตรงกันข้าม ฝ่ายหนึ่งมาทางด้านซ้าย อีกฝ่ายหนึ่งเคลื่อนมาทางขวา ฝ่ายขุนสามชนมองเห็นข้าศึกก่อนจึงได้เคลื่อนเข้าตี

(พิชูร) **หัวซ้าย** น่าจะหมายถึงทิศเหนือ **หัวขวา** หมายถึงทิศใต้ ในวรรณคดีเรื่องท้าวฮุ่งกล่าวถึงกระบวนทัพโบราณว่า มีการจัดขบวนเป็นรูปปีกกา คือ แบ่งเป็นปีกซ้ายปีกขวา ตอนท้ายทัพแบ่งเป็นสามกอง คำว่า หัวซ้าย หัวขวา จึงน่าจะมีความหมายดังกล่าว

e-b **เกลื่อน**

หมายความว่า ตาหน้ากันเข้าไป

(ฉันทิชย์) คำนี้มีใช้ในลิลิตยวนพ่ายบ่อยๆ ว่า เกลื่อนพล ในความหมายว่า เคลื่อนพล

๑–๖ **ไพร่ฟ้าหน้าใส**

หมายถึง ไพร่พล ประชาชน

(ฉันทิชย์) คำนี้มีใช้ในมหาชาติคำหลวงกัณฑ์มหาพน หมายถึง ประชาชน "ไพร่ฟ้าหน้าใสชาวเชตอุดร กำจัดท้าวจร จากเมืองมานาน"

(ประเสริฐ) พจนานุกรมไทย-ฮวน แปลคำนี้ว่า **ราษฎร** ในสมัยก่อนพลเรือนทุกคนเป็น. ทหารเมื่อถึงคราวต้องรบ ไม่มีการแยกเป็นทหารและพลเรือน
(พิทูร) โดยทั่วไป คำนี้คงหมายถึง ประชาชน แต่ในที่นี้น่าจะหมายเฉพาะไพร่พล หรือทหารกองหน้าของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์

๑–๖ **หนีญญ่ายพายจะแจ้น**

หนีกระจัดกระจาย แยกย้ายกันไป
(ประเสริฐ) คำ "ญ่าย" มีปรากฏในเรื่องพระลอ ว่า เหย่าไย่ไย่ ไล่กระชั้น เป็นลักษณะของการวิ่ง ญญ่าย เป็นคำย่อของ ญ่าย ญ่าย
(ทองสืบ) คำ **ญ่าย** ทางภาคเหนือ แปลว่า เคลิดเบิดเบิ่ง
(พิทูร) ภาษาอีสาน ญะ แปลว่า แยก **ญ่าย** แปลว่า ย้าย หนีญญ่าย หมายถึง หนีแยกย้ายกันไป หนีไม่เป็นขบวน ในเพลงพ่ายมีคำว่า ไญ่ ไญ่ แปลว่า อย่างรวดเร็ว ชุลมุน
(มานิต) ในบางแห่ง คำ **ญญ่าย** เขียน **ยะย่าย**
(ทองสืบ) พาย ในภาษาไทยใหญ่ ออกเสียงว่า **ป่าย** แปลว่า หนี
ภาษาเขมร พาย แปลว่า วิ่ง, **จะแจ้น** เขมรแปลว่า เหยียบย่ำ
(พิทูร) พาย ในวรรณคดีอีสาน แปลว่า ไป แหวกไป คำนี้ไม่เคยพบว่าใช้ในภาษาพูด จแจ้น น่าจะตรงกับคำว่า **แจนแจน** ในภาษาอีสานซึ่งแปลว่า ชุลมุน วุ่นวาย อึกทึก

๑–๗ **เบกพล**

แปลว่า บุกพล ขับพล ไล่ต้อนทหาร
(ทองสืบ) เบก ภาษาเขมรโบราณ แปลว่า เบิด ขับ ไล่ต้อน **เคลื่อน** ปัจจุบันใช้ว่า เบิก
(ฉันทิชย์) สงสัยว่าทำไมในที่นี้จึงใช้คำว่า **พล** ซึ่งเป็นภาษาบาลี ในเมื่อในท้องถิ่นๆ ใช้ว่า ไพร่พ้าหน้าไส คำ **เบกพล** จะเป็น **เบิกพล** ซึ่งหมายความว่า เพชรพลเป็นช้อช้างได้หรือไม่?
(ประเสริฐ) น่าจะเป็น **เบิก** คือพุ่งเข้าไป
(พิทูร) **เบก** กับ **เบิก** มีความหมายอย่างเดียวกัน เสียงสระ เอ กับเสียงสระ เออ มักใช้แทนกันได้ **เบกพล** ก็คงมีความหมายว่า **เบิกพล** คือบุกพลเข้าไป แหวกพลเข้าไป หรือนำพลเข้าไป
หมายเหตุ : คำนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอ่านไว้ว่า บุกพล ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ อ่านว่า เบกพล อธิบายว่าเป็นคำย่อจาก อเนกพล คือ มีกำลังมาก ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อ่านว่า เบกพล

๑–๗ **ต่อช้าง**

แปลว่า ชนช้าง
(พิทูร) **ต่อ** แปลว่า ชน ก็ได้

๑–๑๔ **ตีหนังวังช้าง**

(ประเสริฐ) **ตีหนัง** แปลว่า ขว้างบ่วงไปคล้องช้าง **วังช้าง** คือ เอาช้างเข้าอยู่ในที่ล้อม
(ฉันทิชย์) **ตีหนัง** เป็นภาษาที่ใช้ในการจับช้าง หมายถึงการเอาหนังมาทำเป็นเชือกคล้อง

วังช้าง แปลว่า ล้อมช้าง มีใช้ในสมุทรโฆษคำฉันท์

(ทองสืบ) ทางเหนือมีคำว่า เหนียง ซึ่งทางอีสานเรียกว่า น่าง หมายถึงตาข่ายสำหรับดักหมูป่าและอีเก้ง มีตาโตกว่าข่ายดักกระต่าย ฉะนั้น คำว่า ตีหนัง อาจหมายความว่าดักสัตว์ประเภทนั้นด้วย เครื่องดักที่เรียกว่าหนังหรือเหนียงหรือน่าง ตามเสียงท้องถิ่น เช่นเดียวกับการจับปลาด้วยอวนก็เรียกว่า ตีอวน

(พิชุร) สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเขียนเล่าถึงวิธีจับช้างว่ามีอยู่ ๔ อย่าง ตีหนัง น่าจะหมายถึงการคล้องช้างแบบใช้บ่วงบาศ หรือหนังประกำไล่คล้องช้างป่าอย่างการต่อช้างที่ทำกันอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ วังช้าง น่าจะหมายถึงการจับช้างโดยวิธีล้อมหรือสร้างคอกจับ

๑-๑๕ ได้ช้างได้งวง

หมายถึง ได้ช้าง

(ประเสริฐ) คำนี้บางถิ่นบอกว่า งวง ควรเป็น วัว เพราะเป็นคำที่คล้องจองกับข้อความต่อไป คือ ได้บั่วได้นาง แต่พิจารณาดูตัวสะกดในจารึกแล้ว เห็นได้ชัดว่าเป็น งวง

(ทองสืบ) ทราบจาก ศ. ดร. บรรจบ พันธุเมธา ว่า ไทยบางถิ่นมีคำพูดว่า ได้ช้างได้โงง คำว่า งวง ใช้คู่กับ ช้าง

(ฉันทิชย์) งวง เป็นลักษณะนามของคำ ช้าง มีคำกล่าวว่า มีวัวสิบเทาง มีช้างสิบงวง

๑-๑๕ ได้บั่วได้นาง

แปลว่า ได้บริวารชายหญิง

(ประเสริฐ) คำที่ใกล้เคียงกับ บั่ว คือ บ่าว ซึ่งแปลว่า ผู้ชาย เช่น ข้าวบ่าว ทางอีสานมีคำว่า บ่าวนาง แปลว่า นางสนม แต่คำนี้เดิมอาจหมายถึงคนรับใช้ทั้งหญิงชายก็ได้ ภายหลังความหมายของคำแปลี่ยนไป ดร. เก็ดนีย์* เคยบอกว่าไทยบางพวก คำว่า นาง แสดงว่าเป็นหญิงชั้นมียศ เช่น เจ้าหญิง แต่ในบางแห่งเช่นในบรรทัดที่ ๒๘ ของจารึกนี้ บ่มีบั่วบ่มีนาง คำว่านางคงไม่ได้หมายถึงหญิงที่มียศศักดิ์

(ฉันทิชย์) ในกฎมณเฑียรบาล มีคำว่า ข้านาง แปลว่า สนม

(ทองสืบ) ภาษาไทยใหญ่ คำว่า นาง แปลว่า คน เช่น มีลูก ๕ นาง คำว่า ชุนนาง ที่เราใช้กันอยู่ ก็ไม่ได้แปลว่า ผู้หญิง ภาษาจีนแต้จิ๋วว่า น้ง จีนไหหลำว่า น่าง แปลว่า คน เขมรปัจจุบันเรียกผู้ชายว่า นาง ก็มี คำว่า บั่ว ยังไม่ได้พบว่ามีใช้ในหมู่คนไทยพวกไหน อยากให้แปลความนี้ว่า ได้ผู้ได้คนเพราะคำว่า ผู้ แปลว่าคนก็ได้ เพศชายก็ได้ ส่วน นาง แปลว่าคนก็ได้

(พิชุร) ในภาษาอีสาน บั่ว เป็นคุณศัพท์ แปลว่าใหญ่หลวง เช่น เมืองบั่ว แปลว่า เมืองหลวง, ลุงบั่ว แปลว่า ลุงใหญ่, ท้าวบั่ว-พระมหากษัตริย์, ลูกบั่ว-ทหาร, หัวบั่ว-แม่ทัพ, ช้างบั่ว-ช้างหลวง เป็นคำนามแปลว่า ประมุข หรือ กษัตริย์ คำบั่วที่ใช้คู่กับคำ นาง แปลว่า ชาววัง บั่วเป็นข้าราชการฝ่ายหน้า นางเป็นข้าราชการฝ่ายใน ในเรื่องท้าวสุ่งมีข้อความว่า

---

* Dr. J. Gedney อาจารย์ทางภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมิชิแกน สหรัฐฯ มีความเชี่ยวชาญทางภาษาไทยถิ่น

เพบัวเพนาง หมายความว่า มอบข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายในให้หมด บัว-นาง ในที่นี้อาจใช้ในแง่นี้ก็ได้ หรืออาจเป็นคำเดียวกัน หรือ บัวนาง หมายความเพียง นาง หรือ นางสนม นาง แปล อ่อน อ่อนโยน เช่น หน่อไม้นาง คือ หน่อไม้อ่อน ในที่นี้อาจใช้ว่าบริวารหญิงชาย ส่วนจะเป็นบริวารระดับไหนก็ขึ้นอยู่กับผู้เป็นนาย ถ้านายเป็นระดับพ่อขุนบริวารก็เท่ากับข้าราชบริพาร ถ้าต่ำกว่านั้นก็เป็นบริวาร ที่ใช้อยู่ในด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๑ ความในนั้นว่า ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยบัวท่วยนาง ไม่ได้หมายถึงคนธรรมดาทั่วไป แต่เป็นคนประเภทหนึ่ง (ทองสืบ) เข้าใจว่า บัว และ นาง ในที่นี้ ไม่น่าจะเป็นคนใหญ่คนโต เพราะไม่เข้ากับเรื่องที่พูดถึง

(ประเสริฐ) กริสโวลด์* มีความเห็นว่า ต้องเป็นคนชั้นสูง สูงกว่าชาวแม่ชาวเจ้าอาจใช้ว่าข้าราชบริพารหญิงชาย

(พิชุร) ข้อความที่ว่า "พาเมืองมาสู่" นั้น แสดงให้เห็นแล้วว่า คนที่พาเมืองมาให้นั้น ต้องเป็นเจ้าเมือง จึงอยู่ในฐานะที่มีบริวารได้

(ประสาร) ลาวโซ่งที่ราชบุรี เรียกผู้ชายว่า บัว เรียกผู้หญิงว่า นาง

๑–๑๙ **เมื่อชั่ว**

หมายความว่า ในสมัย เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง หมายความว่า ตลอดเวลาที่พ่อขุนรามคำแหงทรงมีชีวิตอยู่

(ประเสริฐ) คำ เมื่อ มักใช้แสดงเวลาในอดีต เมื่อชั่ว บ่งว่า รัชกาลที่สิ้นไปแล้ว ถ้าเป็นเช่นนั้นจริงก็อาจตีความได้ว่า จารึกตั้งแต่บรรทัดนี้ทำขึ้นหลังจากที่พ่อขุนรามคำแหงสวรรคตแล้ว

(ทองสืบ) ชั่ว ในภาษาเขมร ออกเสียง ฉว แปลว่า เรียงต่อกันมา ใช้กล่าวถึงอดีต เช่น ชั่วปู่ย่าตายาย

(ประเสริฐ) แต่คำนี้อาจใช้บอกอนาคตก็ได้ เช่น ชั่วลูกชั่วหลาน ชั่ว หมายถึงรัชสมัย สำหรับการจารึกหลักนี้ ข้อความตรงนี้ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ เคยประทานความเห็นว่าคงจะจารึกหลังจากสิ้นรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงไม่นานนัก ถ้ามิฉะนั้นก็คงจะใช้วิธีเขียนอย่างแบบในจารึกสุโขทัยหลักอื่น ๆ

๑–๑๙ **เจ้าเมือง**

ในที่นี้ หมายถึงพ่อขุนรามคำแหง

(ประเสริฐ) ในที่นี้พูดถึงสุโขทัยเท่านั้น เจ้าเมืองจึงหมายถึงพ่อขุนรามคำแหง ถ้าหมายถึงราชอาณาจักร มักกล่าวว่า ศรีสัชชนาลัยสุโขทัย

๑–๑๙ **จกอบ**

หมายถึง ภาษีผ่านด่าน จังกอบ (จกอบเป็นภาษาเขมร)

(ประเสริฐ) หมายถึงภาษีในการใช้ทาง ที่เคยมีผู้สงสัยว่า ถ้าไม่เก็บภาษีผ่านด่านแล้วสุโขทัยจะเอาเงินจากไหนมาใช้ เข้าใจว่าคงเอาเงินมาจากที่อื่น ๆ

---

* A.B. Griswold ผู้เชี่ยวชาญการอ่านจารึกและประวัติศาสตร์ไทย ได้อ่านจารึกสมัยสุโขทัยร่วมกับ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ผลงานทางด้านนี้ตีพิมพ์ในวารสารของสยามสมาคม

(ฉันทิชย์) คำว่า จังกอบ ซึ่งหมายถึงภาษีผ่านด่าน มีใช้ในหนังสือหลายเล่มที่แต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

(ทองสืบ) สมัยรัชกาลที่ ๖ เราเรียกภาษีบำรุงท้องที่ชาวทะเลบางส่วนที่อำเภอชะอำ และอำเภอหัวหินว่า ภาษีจังกอบ

๑–๑๙ ในไพร่

ใน แปลว่า ของ

(ประเสริฐ) ปัจจุบันนี้ คำ "ใน" ใช้แสดงความหมายว่า ของ ก็ยังมี เช่น พระมเหสี ใน รัชกาลที่ . . .

(ทองสืบ) ใน ในภาษาเขมรตรงกับภาษาไทยว่า แห่ง หรือ ของ

๑–๑๙ ลูท่าง

แปลว่า โดยเสรี สะดวก

(ฉันทิชย์) ลู่ทาง คือ ทางเดิน ในความนี้ เก็บภาษีตามทางเดิน

(ประเสริฐ) ทางอิสานมีสำนวนว่า ลูท่าง แปลว่า สะดวก

(พิฑูร) คำนี้ใกล้เคียงกับคำทางภาคอิสานว่า ลูท่าง ซึ่งบางตำบลออกเสียงเป็นลู่ทาง หมายความว่า สนุก สะดวก เสรี ในเรื่องท้าวฮุ่งมีข้อความว่า อย่าได้บีบไพร่น้อย ยีย่ำเอาสิน ลูท่าง ไทเที่ยวสิน ปล่องดินแดนค้า ซึ่งเป็นคำสอนไม่ให้บีบบังคับข่มเหงเอาทรัพย์สินประชาชน ให้ประชาชน (ไท) ไปมาค้าขายโดยสะดวก ให้เสรีในการไปมาค้าขาย ทางภาคเหนือมีคำ ลูท่าง เช่นในตำนานพระเจ้าเจ็ดองค์ว่า ไพร่ลูท่างค้า (ออกเสียงยุต้าง) คือค้าขายได้อย่างเสรี ในไตรภูมิโลกวินิจฉัย ตอนพระอินทรจับเวปจิตราสูรได้แล้ว ปล่อยให้เวปจิตราสูรด่าว่าต่าง ๆ ก็ใช้ว่าลูท่าง ตัวพยัญชนะ ร ย ล มักใช้แทนกันได้ ความในจารึกตอนนี้อาจแยกวรรคได้ว่า เจ้าเมืองบ่เลาจกลบในไพร่ ลูท่างเพื่อนจูงวัวไปค้า

(ประเสริฐ) อาจารย์สุกิจ นิมมานเหมินท์ และ ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิทูร มีความเห็นเช่นนี้เหมือนกัน พจนานุกรมภาคเหนือ เขียนว่า ลูต้าง ในยวนพ่ายมีใช้ว่า อยู่ข่าง ถ้าจะพิจารณาให้ถี่ถ้วน จะเห็นว่ามีไม้เอกเหนือคำ ทาง เป็น ลูท่าง เช่น รูท่างฮึกฮักหักหาญกักขฬะหยาบช้า . . . มันก็รูท่างข่มขี่คนมีปัญญา

(ฉันทิชย์) ในลิลิตพระลอ ก็มีคำนี้ใช้หลายแห่ง

๑–๒๐ เพื่อน

หมายถึง เขา (เฉพาะในที่นี้)

(ประเสริฐ) ในปัจจุบัน คำ เพื่อน หรือ เป็น เป็นสรรพนามบุรุษที่หนึ่งก็ได้ ที่สามก็ได้

(ทองสืบ) ทางภาคอิสาน ออกเสียงว่า เดิน ใช้เฉพาะบุรุษที่สามเท่านั้น

๑–๒๐ จูง

ในจารึกเขียน จูอง

(ประเสริฐ) ไทยบางพวก มีคำว่า จ่อง หมายความว่า เกาะกันไป จูงกันไป

๑-๒๒ **แล้**

เป็นคำแยกประธาน ตรงกับความว่า ผู้ใดผู้หนึ่ง หรือแต่ละคน

(ประเสริฐ) แล้เป็นคำสำหรับแยกประธานในประโยค ว่า จะเป็นไพร่พ้าหน้าใสก็ได้ ลูกเจ้าลูกขุนก็ดี ผู้ใดแล้-คนใดคนหนึ่ง

๑-๒๒ **กว่า**

แปลว่า ไป

(ฉันทิชย์) ในมหาชาติคำหลวง และ ไตรภูมิพระร่วง มีใช้หลายแห่งตรงกับความหมายว่า ไป หายกว่า คือ หายไป

(ประเสริฐ) ศาสตราจารย์ เซเดส์ แปลคำนี้ว่า เสีย

(ทองสืบ) ไทยใหญ่ออกเสียงว่า ก่า บ้าง ก้ว บ้าง แปลว่า ไป

๑-๒๒ **อย้าวเรือน**

หมายถึง เหย้าเรือน ทรัพย์สฤงคาร

(ประเสริฐ) หมายถึงทรัพย์สฤงคาร มีความหมายในประโยคต่อไปว่า มีบ้าหมากบ้าพลู ฯลฯ ของพ่อเชื้อเสื้อคำมัน

๑-๒๒ **พ่อเชื้อเสื้อคำมัน**

หมายถึง พ่อ (ที่ตายไปแล้ว)

(ประเสริฐ) พ่อเชื้อเสื้อคำ เป็นคำเดียวกัน ในวรรคต่อไปใช้สั้น ๆ ว่า พ่อเชื้อ เท่านั้น เชื้อ กับ เสื้อ เป็นคำเดียวกัน ไทยโบราณหมายถึง ผีบรรพบุรุษ มัน เป็นคำต่อท้าย แสดงความยกย่อง ไทยอาหมพูดว่า พ่อมัน ลูกมัน หมายความว่า พ่อท่าน ลูกท่าน พ่อเชื้อมัน หมายถึง พ่อเชื้อท่าน หรือ พ่อเชื้อมัน คือบรรพบุรุษ

(พิทูร) ทางภาคอิสานมีคำใช้หมายถึง คนที่ตายแล้วอยู่สามคำ คือ คำที่ใช้นำหน้าผู้ตาย ได้แก่ อ้ง และ พลาง หรือ ลาง เช่น อ้งพ่อ มลางพ่อ แปลว่า พ่อที่ตายไปแล้ว คำตามหลังใช้ว่า เชื้อ ออกเสียงว่า เสื้อ เช่น พ่อเชื้อ (อ่านว่าพ่อเสื้อ) แปลว่าพ่อที่ตายไปแล้ว และถือว่าไปเป็นผี ในเรื่องท้าวฮุ่ง มีคำว่า พ่อเชื้อหลายแห่ง เช่น ค้ำพ่อเชื้อ-ผีของพ่อที่ตายไปแล้ว ค้ำ คือผี พ่อเชื้อ ในจารึกนี้หมายถึงพ่อที่ตายไปแล้ว บัจจุบันนี้ยังใช้อยู่ในเวลาที่ต้องการประชด เช่น พ่อเชื้อไม่สอนรี ในเวสสันดรชาดก มีคำว่า พ่อเชื้ออญาติผู้ใหญ่

(ประเสริฐ) เสื้อคำ เป็นสร้อยคำของพ่อเชื้อ ถ้าเป็น :สื้อค้ำ จะชัดเจนมากแต่จารึกเป็นคำ ชัดเจน

(พิทูร) เสื้อค้ำน่าจะหมายถึงผีพ่อที่ตายไปแล้ว คำว่าพ่อเชื้อเสื้อคำ จึงน่าจะหมายความว่า พ่อเชื้อที่เป็นเสื้อค้ำ คือ ผีพ่อบังเกิดเกล้าที่มาคุ้มครองอยู่ ส่วนคำว่า สาง บางแห่งแปลว่า สว่าง ก็มี

(ประเสริฐ) เสื้อ ไทยอาหมแปลว่า วิญญาณบรรพบุรุษ คำว่า ค้ำ ไทยตังเกี๋ยก็มีใช้

(ทองสืบ) ค้ำ ไทยอาหมหมายถึงผี เช่น วักค้ำ คือเซ่นผีบ้าน นอกจากนี้ยังมีคำพังเพยว่า ผีข้าค้ำพลอย สาง ตรงกับภาษาจีนแต้จิ๋วว่า เซียง จีนกลางว่า ซาง หมายถึงผู้ที่ตายไปแล้ว

๑–๒๓ **ช้างขอ**

แปลว่า ช้างที่ผึกแล้ว
(ประเสริฐ) หมายถึงช้างเลี้ยง ช้างที่อยู่กับขอ
(ฉันทิชย์) มีสำนวนว่า ช้างเหลือขอ คือผึกไม่อยู่ คำนี้มีใช้ในตำราปราบช้างสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

๑–๒๓ **เขียข้าว**

แปลว่า ฉางข้าว ยุ้งข้าว
(ประเสริฐ) ไทยใหญ่เรียก ฉางข้าว ว่า เขียข้าว ท.างอิสาน ก็ว่า เขียข้าว

๑–๒๓ **ไพร่พ้าข้าไท**

หมายถึง บริวารของลูกเจ้าลูกขุน
(ประเสริฐ) ไพร่พ้าข้าไท ดูจะเป็นคนชั้นต่ำกว่า ไพร่พ้าหน้าใส ซึ่งมีบริวารได้ แต่ไพร่พ้าข้าไทเป็นบริวาร หรือ คำ ข้าไท นี้อาจเป็นเพียงสร้อยคำก็ได้ ยากที่จะกล่าวได้ว่า มีการแบ่งชั้นไพร่พ้า เพราะไม่เคยพบตำราการแบ่งชั้น และความในนี้ก็ไม่แจ่มแจ้งว่า ใครเป็นผู้มีบริวาร
ถ้าจะมีเจ้าของ เจ้าของไพร่พ้าข้าไทนี้ คงเป็นคนชั้นสูง ทางภาคเหนือถือว่าช้างเป็นเครื่องเฉลิมพระมหากษัตริย์ คนสามัญมีไม่ได้ ความในวรรคก่อนบอกว่า ผู้นี้เป็นคนซึ่งมีช้าง จึงต้องเป็นคนชั้นสูง
(ทองสืบ) ไพร่พ้าข้าไท ในที่นี้หมายความว่า เป็นผู้สังกัดอยู่ในกรมกองต่าง ๆ มิใช่ข้าทาส ส่วนช้างนั้น ทางภาคอีสานและภาคใต้ ใคร ๆ ก็มีช้างได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นคนชั้นสูง

๑–๒๔ **ไพร่พ้า**

หมายถึง ไพร่พ้าหน้าใส เช่นเดียวกับในบรรทัดที่ ๒๑ ซึ่งหมายถึงประชาชน
หมายเหตุ : คำนี้จะต้องค้นคว้าต่อไปอีก ยังไม่เป็นที่ยุติ

๑–๒๕ **ผิแล**

ผิ - หมายถึง หาก ถ้า
แล - เป็นคำแยกประธาน เช่นเดียวกับคำว่า แล ในบรรทัดที่ ๒๒

๑–๒๕ **ผิดแผกแสกว้างกัน**

แปลว่า แตกแยกความคิดกัน ความเห็นไม่ตรงกัน ผิดใจกัน ทะเลาะเบาะแว้งกัน
(ฉันทิชย์) คำ **แสกว้าง** มีใช้ในกฎหมายเก่าหลายแห่ง คำว่า **แสก** บางแห่งแปลว่า ชัดเจน เช่น กลางวันแสกๆ
(ประเสริฐ) ว้าง ก็เหมือนกับ **บ้าง** แปลว่า แหว่ง ไม่ตรง
(ทองสืบ) แสก หมายถึง แตก หรือ แยก ก็ได้ เช่น แสกข้าง แสกกลาง

๑–๒๕ **สวนดู**

แปลว่า ไต่สวน สอบสวน

(ทองสืบ) ภาษาเขมร สวร แปลว่า ถาม คำว่า สวนดู จึงน่าจะแปลว่าถามดู สอบถาม

๑–๒๖ **แล่งความ แก่ชาด้วยซื่อ**

แล่งความ หมายถึง ตัดสินความ แปลตรงตัวว่า ผ่าความ แล่ง แปลว่า ผ่า ชา หมายถึง เขาทั้งหลาย

(พิทูร) ชา ที่แปลว่า เขาทั้งหลาย มักหมายถึงสองคน เช่นในเวสสันดร ภาคอิสานว่า "พนฺธนำ อันว่าเชือกผูกมัดสัตพันธนา บุญจิตวาก็หลุดชุดจากศอก สองชา" สองชาในที่นี้หมายถึง เขาทั้งหลาย คือ ชาลีและกัณหา คำว่า ชา ถ้าเป็นสรรพนามบุรุษที่สาม ทางภาคอิสานใช้หมายความเป็นทวิพจน์ ในจารึกนี้ ชา น่าจะได้แก่โจทก์และจำเลย

ซื่อ หมายถึง ตรง ยุติธรรม

๑–๒๖ **มเข้าผู้ฉักมัก**

ฉัก แปลว่า ชไมย มัก แปลว่า ชอบ เข้าข้าง

(พิทูร) ทางอิสาน คำว่า ฉัก แปลว่าชไมยก็ได้ เอาเปรียบก็ได้ (ออกเสียงว่าหลัก)

(ฉันทิชย์) ในความหมายว่า ชอบ คำว่า ผัด มีใช้ในไตรภูมิพระร่วงหลายแห่ง เช่น อย่าได้เลือกที่รัก ผัดที่ชัง

๑–๒๗ **ผู้ซ่อน**

หมายถึง ผู้ซึ่งเก็บของตกได้และซ่อนไว้ ผู้รับฝากของโจรแล้วซ่อนไว้

๑–๒๗ **พืน**

แปลว่า ใคร่ได้ อินดี

(ประเสริฐ) ถ้าจะพิจารณาตามความหมายในวรรคหลังที่ว่า "เห็นสินท่านบ่ใคร่เดือด" วรรคหน้าก็คงจะแสดงความไม่ชอบใจเช่นกัน เดือด ทางภาคเหนือแปลว่า โกรธ ส่วนคำว่า พืน นั้น คำที่ใกล้ที่สุด คือ วิน แปลว่า มัวเมา ตัว ว แผลงเป็น พ แปลได้ว่า เห็นทรัพย์ท่านก็ไม่มัวเมา อาจจะมีอีกคำหนึ่งที่ใกล้กับคำนี้ คือ พืน เช่น พืนเสือ เดือด โกรธ

(ฉันทิชย์) ความนี้ต่อกับวรรคก่อนว่า ในการตัดสินความไม่เข้าข้างผู้ใดและในวรรคนี้ อาจหมายความว่า เมื่อใครเอาเข้ามาให้ก็ไม่อินดี พืน แปลว่า อินดี ในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๔ มีประโยคอย่างเดียวกัน กล่าวถึงพระศรีธรรมราชธรรมว่า รู้ปรารถนาแก่ไพร่ทั้งหลาย เห็นเข้าท่านบ่ใคร่พืน เห็นสินท่านบ่ใคร่เดือด

(พิทูร) โดยทั่วไป ในภาษาไทยไม่ค่อยมีการแปลงพยัญชนะ ว เป็น พ วิน เป็น พืน จึงไม่ค่อยสนิทนัก ถ้าจะสมมุติว่า คำนี้กร่อนมาจากคำบาลีว่า วินุทติ แผลงเป็น พินุทติ แล้วย่อเหลือเพียง พืน แปลว่า ได้ ใคร่พืน คือ ใคร่ได้ อยากได้ ในไตรภูมิพระร่วง มีใจความว่าเห็นของท่านจะใคร่ได้แก่ตน เห็นสินท่านจะใคร่รังเกียจเอา เห็นเข้าท่านบ่ใคร่พืน แปลว่าเห็นของท่านไม่อยากได้ เห็นสินท่านบ่ใคร่เดือด เดือด หมายถึง วิษยา คำภาษาบาลีในภาค

อิสาน มีหลายคำซึ่งเป็นคำกร่อน เช่น เภท (แตก) ใช้ว่า เภ เท่านั้น อนึ่ง คำนี้ใช้บอกลักษณะทั่วไปของจิตใจ ไม่จำเป็นต้องใช้ในการตัดสินความเท่านั้น

(ทองสืบ) ถ้าใช้ในทางทศพิธราชธรรม น่าจะแปลว่า ริษยา แต่คำว่า เดือดในภาษาไทยใหญ่ หมายความว่า ร้อนใจ ใช้เป็นคำคู่ว่าเดือดร้อน

หมายเหตุ : คำนี้จะต้องศึกษาค้นคว้าต่อไป

(พจนานุกรม Ahom-Assamese-English Dictionary แปลคำว่า pin ว่า เป็น หรือ เอา to become; to get)

๑-๒๗ **พาเมืองมาสู่**

หมายความว่า เอาเมืองมาขึ้น

(ประเสริฐ) สู่ แปลว่า ขอ หรือ อยู่กับ มีใช้หลายแห่ง เช่น ในมังรายศาสตร์ ชายไปสู่หญิง หมายถึง ชายไปแต่งงาน แล้วไปอยู่บ้านหญิง หญิงมาสู่ชาย หมายถึง หญิงแต่งงานแล้วไปอยู่กับชาย

(พิชุร) ภาษาอิสาน มีคำว่า สู่ แปลว่า ขอ เช่น เขอสู่คือเขอที่สู่ขอตามธรรมเนียม

๑-๒๘ **กู้**

หมายความว่า อุ้มชู ดูแล ปกป้อง

(ฉันทิชย์) ภาษาถิ่น กู้ แปลว่า ยกขึ้น อุ้มชู

(ประเสริฐ) กริสโวลด์ บอกว่า ภาษาไทยน้อย มีคำว่า ๘๘ แปลว่า ดูแล ปกป้อง

๑-๓๐ **ตวง**

แปลว่า จน จนกระทั่ง ให้

(ประเสริฐ) ตวง ในที่นี้ควรแปลว่า จนกระทั่ง คล้ายกับที่ใช้ในจารึกสุโขทัยหลักอื่น ซึ่งกล่าวถึงลักษณะโจรตอนหนึ่งว่า "คนจะพึงได้บ่เหนื่อยแลฤา อันนี้เป็นอุเบกขา แลอยู่ตวงเจ้าของไปเถิง" ในมังรายศาสตร์ มีข้อความว่า "ผิผู้ผัวบ่ยอม จักไหมตวงได้-ให้มันยกขอบนา ฝูงนั้นเสียดังเก่า ตวงดี -- ให้เผาหื้อไหม้ตวงดี"

(ฉันทิชย์) ภาษาถิ่น ตวง หมายถึง เอาจากที่อื่นซึ่งเต็มแล้วมาใส่ให้แก่ใครก็ได้ ตวง เป็นบ้านเป็นเมือง คือ ให้เป็นบ้านเป็นเมือง

(พิชุร) คำว่า ตวง น่าจะหมายความว่า ทำให้เต็ม ทำให้บริบูรณ์ อย่างในเพลงพ่าย่าว่า "ดูประดุจเต็มตวง ท่งกว้าง"

๑-๓๑ **ข้าเสือก**

หมายถึง ข้าศึก

คำ เสือก-เสิก-ศึก เป็นคำเดียวกัน สระ เอือ-เออ-อี เพี้ยนกันได้

๑-๓๑ **หัวพุ่งหัวรบ**

หมายถึง ทหารชั้นหัวหน้า นายทหาร

(ประเสริฐ) กริสโวลด์ให้ความหมายว่า เป็นข้าศึกชั้นหัวหน้า หัวหมู่ นายหมู่

๑–๓๒ ปากปตู

หมายถึง ปากประตู

(พิจูร) ในจารึกเขมรสระกู นำหน้าตัว ป จะอ่าน ปล ได้หรือไม่

ปากปูต อาจหมายถึงช่องสถานที่ซึ่งใช้เป็นที่แขวนกระดิ่ง ได้หรือไม่

๑–๓๒–๓๓ ไพร่ฟ้าหน้าปก

หน้าปก หมายถึง เดือดร้อน มีทุกข์

(ประเสริฐ) ได้อ่านพบในพงศาวดารโยนก ตอนเวียงกุมกามว่า ขุนเมืองรายไปที่เวียงกุมกาม อยากทราบว่าราษฎรผู้ใดมีทุกข์ จึงไปดูที่ราษฎรลงอาบน้ำในคลอง ผู้ใดมีผมปรกหน้า หมายความว่า ผู้นั้นเดือดร้อน

(ฉันทิชย์) ปก หรือ บก แปลว่า แห้ง

ด้านที่ ๒

๒–๑ เมือ

แปลว่า ไป

(พิจูร) การแบ่งวรรคในตอนนี้ ควรแบ่งดังนี้ "ได้ยิน เรียกเมือถาม" หมายความว่า พ่อขุนได้ยินเสียงกระดิ่ง จึงเรียกไปถาม

(ที่ประชุมยังไม่ตกลงในเรื่องการแบ่งวรรค อาจแบ่งได้ว่า "ได้ยินเรียก เมือถาม" ก็ได้)

๒–๒ จิ่งชม

หมายความว่า จึงชม

(ประเสริฐ) คำนี้ ผู้ศึกษาชาวตะวันตกบางท่านตีความหมายว่า นิยม และจัดแบ่งวรรคข้อความตอนนี้ว่า "จิ่งชมสร้างป่าหมากป่าพลู" คือ นิยมสร้างป่าหมากป่าพลู แต่บางท่านว่า ชมพ่อขุนรามคำแหงที่สวนความแก่มันด้วยซื่อ

(ทองสืบ) ถ้าชมพ่อขุนรามคำแหง ความข้อนี้ก็ขาดตัวประธานสำหรับประโยค ถ้าแยกข้อความเป็น จึงชมสร้างป่าหมากป่าพลู ก็หมายความว่า ชาวสุโขทัยชอบสร้างป่าหมากป่าพลู

(หลวงวิจิตรวาทการ เคยให้ความเห็นว่า หมาก หมายถึง ไม้ประเภทกินผล พลู หมายถึง ไม้ประเภทกินใบ)

หมายเหตุ : ความข้อนี้ต้องศึกษาค้นคว้าต่อไป

b-or ลาง

แปลว่า ขนุน เป็นคำไทยใหญ่

(หลังจากการสัมนาแล้ว นายพิชูร มลิวัลย์ ได้แจ้งมาทางหอสมุดแห่งชาติว่าทางภาคอิสาน มีต้นไม้ชนิดหนึ่งเป็นจำพวกปาล์ม คล้ายมะพร้าว แต่ผลของมันมีเนื้อหวาน โดยเฉพาะที่กาบ เมื่อลูกมะพร้าวยังเขียวอยู่ กาบมีรสหวาน รับประทานได้ เช่นเดียวกับมะพร้าวหวานทางภาคใต้ ชาวอิสานเรียกว่า หมากลาง นายพิชูรได้มอบต้นหมากลาง ซึ่งนำมาจากอุดร

ให้แก่หอสมุดแห่งชาติต้นหนึ่ง และให้ข้อคิดว่า หมากลางในศิลาจารึกอาจหมายถึง มะพร้าว ชนิดนี้ก็ได้)

๒-๖ ตระพังโพยสี

ตระพัง หรือ สะพัง แปลว่า สระ บ่อ ตัว ต และ ส ใช้แทนกันได้

โพยสี ชื่อสระน้ำ

(ทองสืบ) สุโขทัยมีสระน้ำอยู่ ๔ สระ คือ ตระพังเงิน ตระพังทอง ตระพังตะกวน และ ตระพังโพย คำว่า ตระกวน เป็นภาษาเขมร แปลว่า ผักบุ้ง. ตระพังโพย จะหมายถึงสระพังพวย ได้หรือไม่ ภาษาเขมรปัจจุบันเรียกพังพวยว่า กอมพิงพวย ถ้าเขียนให้เต็มก็เขียนว่า ตระพังพังโพย เพราะพังพวยทำให้น้ำใสสะอาด มีสีใสกินได้ดี คู่กับตระพังผักบุ้ง

(ประเสริฐ) ศาสตราจารย์เซเดย์ อธิบายว่า คำนี้ตรงกับคำไทยเฉียง ออกเสียงพวย แปลว่า อัศจรรย์ ทางภาคเหนือ มีคำว่า โพย แปลว่า โดดเดี่ยว

(พิฑูร) ในหนังสือพระราชนิพนธ์ เที่ยวเมืองพระร่วง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอธิบายว่า สระนี้เป็นสระศักดิ์สิทธิ์ ทางอิสานมีคำว่า โพย แปลว่า อันตราย เช่น โพยภัย คำว่า ตระพังโพย จึงน่าจะหมายถึง บ่อ หรือ สระศักดิ์สิทธิ์ หรือที่หวงห้าม ข้อความวรรคนี้ ที่เขียนไว้เดิมว่า "มีน้ำตระพังโพยสีใสกินดี" นั้น ควรแยกวรรคดังนี้ "มีน้ำตระพังโพยสี ใสกินดี" เพราะว่าโพยสีน่าจะเป็นชื่อสระ ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระวันรัตน์ มีใจความว่า "เสด็จไปทางสุโขทัย ก็ตั้งทัพหลวง ตำบลฤาษี ฯลฯ เอาน้ำในบ่อพระสยมภูวนาถ แลเอาน้ำตระพังโพยสีมาตั้ง"(พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระวันรัตน์ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๕, หน้า ๑๘๔, ฉบับหอพระสมุด พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๕, หน้า ๑๘๔, ฉบับพระราชหัตถเลขาฯ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๑, หน้า ๑๓๔)

(ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ เคยแยกวรรคนี้ว่า มีน้ำตระพังโพยสี-ใส-กินดี)

๒-๖-๗ กินดีดั่งกินน้ำโขงเมื่อแล้ง

(ประเสริฐ) ความตอนนี้อาจแสดงได้ว่า พ่อขุนรามคำแหงเคยอยู่ริมแม่น้ำโขงมาก่อน จึงระลึกได้

(ฉันทิชย์) หากความตอนนี้ ผู้อื่นเป็นผู้จารึก ก็ต้องหมายความว่า ราชวงศ์พระร่วง เคยอยู่ทางริมแม่น้ำโขงมาก่อน

(มานิต) ได้ทราบว่า มีถนนพระร่วงไปยังแม่น้ำโขง อยู่แถวเมืองพะเยา

๒-๗-๘ ตรีบูร

หมายถึง กำแพงสามชั้น

(มานิต) เคยเห็นกำแพงดินที่สุโขทัย แต่ไม่แน่ใจว่าสามชั้น P. Schmitt กล่าวว่า คำนี้มีความหมายอย่างเดียวกับ ตรีบูณ ในจารึกวัดเชียงมั่น

(พิฑูร) ตามรูปศัพท์ บูร แปลว่า ที่ป้องกันศัตรู อาจหมายถึงกำแพง หรือ ป้อม หรือ เมือง ก็ได้ ตรีบูร ในที่นี้น่าจะหมายถึงกำแพงสามชั้น

(กริสโวลด์ อธิบายไว้ในบทความเรื่อง The Inscription of King Rāma Gaṃhèṅ of

Sukhodaya 1292 A.D. - (J.S.S. Vol. 59 part 2 p. 209) และให้อ่านเพิ่มเติมใน หนังสือ Towards a History of Sukhodaya Art หน้า ๘ ซึ่งเขาเป็นผู้เขียนด้วย ว่า ที่สุโขทัยยังมีร่องรอยกำแพงดินสามแห่ง กำแพงทางเหนือและทางใต้ วัดได้ ๑,๘๐๐ เมตรทางตะวันออกและตะวันตกวัดได้ ๑,๓๖๐ เมตร รวมทั้งหมดเป็นกำแพงยาว ๖,๓๒๐ เมตร มาตรากำหนดเป็นวาชณะนั้นคงจะเท่ากับ ๑.๘๖ เมตร)

๒-๕ มักทาน-มักโอยทาน

มัก หมายถึง ชอบ มักทาน ชอบให้ทานแก่คนทั่วไป
มักโอยทาน ให้ทานด้วยความอ่อนน้อม คือถวายทานแก่พระสงฆ์

๒-๑๔ พนมเบี้ย

หมายถึง พุ่มเบี้ย พนม แปลว่า พุ่ม
(ประเสริฐ) เบี้ย อาจหมายถึง เงิน หรือ พืชผัก เช่น ผักเบี้ย ภาษาเขมรในจารึกหลักที่ ๔ แปล เบี้ย ว่า ขวด ไม่ทราบว่าอะไรกันแน่
(ทองสืบ) ขวท เป็นคำเขมร อ่านออกเสียง ขวัท หมายถึง เบี้ย (เงิน) คำว่า เบี้ยหวัด อาจเลือนมาจากคำ เบี้ยขวท

๒-๑๕ หมอนนั่ง หมอนโนน

หมอนนั่ง คือ หมอนอิง หมอนพิง ของโบราณที่ยังเหลือมาทุกวันนี้ คือ หมอนขวานซึ่งเป็นหมอนสามเหลี่ยม
หมอนโนน คือ หมอนที่ใช้หนุนหัวเวลานอน

๒-๑๘ ตำบงคำกลอง (ข)

หมายถึง ตีประโคมกลอง
(พิทูร) บง แปลว่า ตี อาจเป็นสำนวนว่า ลั่น เช่น ลั่นฆ้อง ได้ทราบจากผู้มีอายุมากในจังหวัดสุรินทร์ว่า ก่อนนี้มีคำว่า ตำบงคำกลอย ตำบง แปลว่า ตำที่กล่าวขึ้นก่อน คำกลอย คือ คำที่กล่าวทีหลัง ในการทิรีมีคนกล่าวตำบง เช่น ไห่ และมีผู้ขานคำกลอย คือ ฮิว คำนี้อาจเป็นสำนวนโบราณว่าคำไหเราะ ลั่นวาจาไพเราะ
(ประเสริฐ) คำกลอย นี้ ในจารึกปรากฏว่า ตัว ย เป็นตัวตก เดิมเข้ามาทีหลัง ดูไม่ออกว่าเป็นตัว ย หรือ ง แน่ ถ้าเป็น ย ลอย แปลว่า ร่วม ความหมายใช้ได้ในที่นี้ ถ้าเป็นตัว ง ลอง ความก็ใช้ได้เหมือนกัน พิจารณาดูจารึกแล้ว เป็นตัว ง แน่
(ทองสืบ) ตง ภาษาเขมร แปลว่า ตี บงคั่ คล้ายคำ ปรคั่ ในภาษาเขมร แปลว่า ประโคม

๒-๑๙ เลือน

เลือน การอ่านหนังสือเป็นทำนอง เสียงเลือน
(ทองสืบ) เลือน ตรงกับภาษาไทยถิ่น ว่า เล็ย หมายถึงการอ่านหนังสือ เลือนเสียงเป็นทำนอง

(ฉันทิชย์) เสียงเลื่อนเสียงขับ คือการร้องเป็นทำนองเสนาะ

๒-๒๔ พระอัฏฐารศ

หมายความว่า พระพุทธรูปยืน
(พิชูร) อัฏฐารศ แปลว่า สิบแปด หมายถึงคุณสมบัติสิบแปดประการของพระพุทธเจ้า
(คำพรรณนาตอนนี้ ศาสตราจารย์เซเดส์เข้าใจว่า เป็นการกล่าวถึงวัดมหาธาตุ ดู Coedès, Les Premiéres Capitales du Siam sux XIII e - XIV e. siècles - ใน Arts Asiatiques III/4 p. 247) ยังมีซากวิหารใหญ่ และพระพุทธรูปยืน สูง ๑๘ ศอก

๒-๓๐ ลุกแต่เบื้องศรีธรรมราชมา

ลุกแต่ ใช้ควบกับ มา แปลว่า มาจาก
(พิชูร) คำไทยใหญ่ ลุด แปลว่า จาก เช่น มึงลุกเมืองใดมา หมายความว่าคุณจากเมืองไหนมา ในวรรณคดีอีสานมีใช้หลายแห่ง

๒-๓๑ มีพิหารอันฌึง มน

มน หมายถึง สี่เหลี่ยม
(ประเสริฐ) คำนี้ไทยแทบทุกเผ่า แปลว่า กลม แต่ในที่นี้ น่าจะแปลว่าสี่เหลี่ยมเพราะไม่ปรากฏว่ามีวิหารกลม ทางอีสานและประเทศลาวเรียก ผ้าเช็ดหน้าสี่เหลี่ยมว่า ผ้ามน
(กริสโวลด์ เสนอว่า อาจหมายถึง ใหญ่ และอธิบายว่า คำว่า มน ในปัจจุบันหมายถึง กลม ความนี้ไม่เข้ากันกับที่ใช้ในที่นี้ บัสเลอกัวซ์ แปลคำนี้ว่า สี่เหลี่ยมผืนผ้า แต่ไม่น่าจะนำมาใช้ในที่นี้อีก เพราะวิหารทุกแห่งย่อมมีรูปร่างเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าอยู่แล้ว แบรดเลย์ อธิบายว่า คำนี้เขียนผิด ควรเขียน มนน)

๒-๓๒ งามแก่กม

แก่กม แปลว่า ที่สุด
(ประเสริฐ) ทางภาคเหนือ มีคำว่า นักแล แปลว่าที่สุด

๒-๓๔ ทะเลหลวง

หมายถึง ที่กว้าง ทะเลหลวง คือ น้ำกว้าง
(ฉันทิชย์) หเล อาจหมายถึง ห้วเล
(ทองสืบ) คำเขมร ตลนเล แปลว่า แม่น้ำ คำไทย หมายถึง ทำเลใหญ่ เช่น ทะเลชุบศร ในจังหวัดลพบุรี
(พิชูร) รัชกาลที่ ๖ ทรงกล่าวว่า แถบนี้มีตำบลทุ่งหลวง เข้าใจว่า เป็นที่กว้าง มีน้ำขัง เช่น ทุ่งเขางู ที่ราชบุรี

๒-๓๕-๓-๑ งามดังแกล้งแต่ง

แกล้ง ตั้งใจทำ เช่นเดียวกับคำไทยโบราณว่า แสร้ง
(พิชูร) ในไตรภูมิพระร่วง คำ แกล้ง แสร้ง ใช้อย่างเดียวกัน แปลว่า ตั้งใจ

(ประสาร) เมื่อพิจารณาศิลาจารึกโดยถี่ถ้วนแล้ว เห็นได้ว่าตอนที่ต่อจากคำ ลังแกลง นั้น เป็นรอยหินกระเทาะ ประมาณพอที่จะมีอักษรได้อีกสามตัว แต่ไม่เห็นตัวอักษรชัด รอยหินที่กระเทาะนี้มีเส้นปรากฏเห็นรางๆ เป็นตีน ตัว ฏ และหลังลัว ฏ นี้ เป็นอักษรตัว ง ชัดเจน ตามหลักวิธีอ่านที่เคยอ่านมาแล้วนั้น เห็นว่า พอจะบรรจุอักษรได้อีกคือ ง-, / / - และ ฏ จะอ่านได้ว่า แกลง แฏ่ง (แต่ง)

ด้านที่ ๓

๓-๑ เบื้องตีนนอน

ตีนนอน คือ ทิศเหนือ
(ทองสืบ) ภาษาทางภาคใต้ เรียกทิศใต้ว่า ปละหัวนอน เรียกทิศเหนือว่า ปละตีน

๓-๑-๒ ตลาดปสาน

หมายความว่า ตลาดที่ตั้งขายของเบื้นประจำ
(พิชุร) คำปสาน อาจมาจากภาษาบาลีก็ได้ ในมิลินทปัญหา มีข้อความกล่าวว่า อาปนา ปสฺสาริตา โหนฺติ แปลว่า มีตลาดประสาร ประสาร แปลว่า คลี่ออก เหยียดออก
(ประเสริฐ) กริสโวลด์ ได้อธิบายไว้ว่า ปสาน มาจากคำเปอร์เซียว่า บาซาร์ คือ ตลาดที่ถาวร ซึ่งในประเทศตะวันออกมีตลาดประเภทนี้อยู่แล้ว และได้พบกระเบื้องมุงหลังคาแถวถนนพระร่วงซึ่งอาจเบื้นห้องแถวตลาดที่เรียงรายไปก็ได้ อาจเบื้นตลาดประจำคู่กับตลาดที่นัดกันเอาของมาขายเบื้นคราวๆ ก็ได้
(ฉันทิชย์) ปสาน แปลว่า ที่ทอด คือที่เอาของมาวางขาย
(ทองสืบ) ปสาน หมายถึงตลาดที่ขายของเบื้นปรกติ อย่างที่พูดกันว่า ตลาดขี่สาน

o-b พระอจนะ

อจน - อัจจนะ แปลว่า สิ่งที่ควรบูชา ในภาษาบาลีเขียน อรฺจน ภาษาสันสกฤต อรฺจนา แปลว่า การบูชา การเซ่นสรวง
(ประเสริฐ) กริสโวลด์ให้แปลว่า ไม่เคลื่อนที่ อจนะ ในจารึกนี้ เบื้นนามเฉพาะของพระพุทธรูป

m-b มีปราสาท

คือ ปราสาทหิน (วัดพระพายหลวง ในปัจจุบัน)

m-b น้ำโคก

หมายถึง น้ำที่คอน น้ำตก
(ประสาร) น้ำโคก คือ น้ำที่ตกจากภูเขา
(พิชุร) น้ำโคก คือ น้ำโศก ทางภาคอิสานออกเสียง น้ำโซก แปลว่า ลำธารที่ไหลออกจากภูเขา ไหลไปในที่ไม่มีทางออก ในหนังสือเรื่อง เที่ยวเมืองพระร่วง มีคำว่า โซกชมพู่ (น้ำโซกพระร่วง) ตัว ค ในจารึกอาจเบื้น ศ ได้หรือไม่

(ทองสืบ) ภาษาเขมรมีคำว่า โลก แปลว่า บก เช่น ทหารโลก บางครั้งก็แปลว่า แห้ง เช่น ก้วยเตี๋ยวโลก

(ประเสริฐ) ขอให้แปลคำว่า น้ำโลก เท่ากับ น้ำตอนไปก่อน

๓-๖ **พระขพุง**

พระขพุง เป็นชื่อ ภูเขา

(ประเสริฐ) ขพุง หรือ ขพง เป็นชื่อภูเขา มีอยู่ในจารึกปู่สบถหลาน* กล่าวว่า ปู่เข้าเขาขพุง ในนิตยสารศิลปากร ปีที่ ๘ เล่ม ๕ มีกล่าวถึง เขาพระขพงหลวง

๓-๘ **อั้น**

คือ อั้น ปัจจุบันใช้ว่า นั่น นั้น คำ อั้น กับ พั้น เป็นอย่างเดียวกัน

๓-๑๐ **หาย**

หาย คือ สิ้นสูญ อันตรธาน ล่มจม

๓-๑๖ **ผิใช่**

หมายถึง ถ้าไม่ใช่

๓-๑๘-๑๙ **ถือบ้านถือเมือง**

หมายถึง สั่งราชการ ปกครอง

(ประเสริฐ) ใช้ในความหมายว่า การปกครองบ้าน ปกครองเมือง การปรึกษาราชการ การสั่งราชการ

หมายเหตุ : ความตอนนี้ เดิมเคยอ่านว่า ถือบ้านถือเมืองกัน แต่นายประสารแจ้งว่าได้ตรวจสอบใหม่ เมื่อ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๕ พบว่า ที่เห็นเป็นตัว ก แต่เดิมนั้น คือตัว ด ที่ประชุมได้พิจารณาสำเนาจารึกอีกครั้ง ลงมติว่า เป็นตัว ด คนน คือ ครั้ ๆ และไม่ควรอยู่ในวรรคเดียวกับ ถือบ้านถือเมือง จึงแยกเป็น ครั้นวันเดือนดับเดือนเต็ม

๓-๑๒ **กระพัดลยาง**

กระพัด คือ สายรัดสัปดับกูบบนหลังช้าง

ลยาง คือ ภู่ เครื่องประดับหัวช้าง

(ทองสืบ) ภาษาเขมร กระพัด แปลว่า สายสำหรับผูกสัปดับ หรือกูบ สายที่รัดสัปดับ ซึ่งเหน็บไว้กับโคนหางของช้าง

ลยาง เป็นภาษาเขมร เขียน รยาง อ่านว่า รอเยียง หมายถึง สัปดับ เชือกพวน ราก ไทรย้อย

๓-๒๐ **เทียรย่อมทองงา (ซ้าย) ขวา**

เทียรย่อมทอง - ประดับด้วยทอง สำเร็จด้วยทอง

---

* จารึกสุโขทัยหลักที่ ๔ ข ในหนังสือประชุมศิลาจารึกหลักที่ ๑ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๕ ในงานพระราชทานเพลิงพระราชประสิทธิคุณ วัดราชธานี จังหวัดสุโขทัย

(ประเสริฐ) กริสโวลด์ อธิบายว่า เพียรซ่อม แปลว่า โดยปกติ เสมอๆ
(พิทูร) ภาษาอีสาน แปลว่า ประดับด้วย สำเร็จด้วย
หมายเหตุ : ในจารึกคำต่อท้ายคำ งา ลบหายไป ที่ประชุมเห็นควรให้เติมคำ ข้าย ลงไป โดยให้ใส่วงเล็บไว้

๓-๒๐ ชื่อรูจาศรี
ชื่อข้างนี้ เดิมอ่านไว้ว่า รูจาศรี แต่เมื่อตรวจดูจารึกอีกครั้ง ปรากฏว่าที่ตัว ส ไม่มีเส้นที่จะแสดงว่าเป็น ส ที่ลอกผิดตัว ส
(พิทูร) ช้างรูจาคิริ เป็นช้างในตระกูลที่ดีที่สุด ในคัมภีร์โลกบัญญัติมีกล่าวไว้ในกัณฑ์รูจาคิริ

๓-๒๕ ในกลวงบำตาล
กลวง คือ บริเวณ ภายใน กลาง
(ทองสืบ) ในภาษาเขมร มีคำว่า กลุ แปลว่า ระหว่างกลาง
(ประเสริฐ) ทางพายัพ มีคำว่า ช่วง หมายถึง บริเวณ

ด้านที่ ๔

๔-๑ เป็นขุน
ขุน เจ้าแผ่นดิน เจ้าเมือง

d-b มากาวลาวไท
มา กาว ลาว ไท เป็นชื่อของไทยเผ่าต่างๆ
(ประเสริฐ) มา ลาว กาว เป็นพวกไทยที่อยู่ทางภาคเหนือ คำว่า ลาว มีคำใช้อยู่ เช่น วงศ์กาว ได้แก่ไทยเผ่าหนึ่งที่อยู่ทางเมืองน่าน และในจารึกปู่สบถหลาน มี คำกล่าวว่า พงศ์กาว
ส่วนคำว่า มา นั้น กริสโวลด์อธิบายว่า อาจเป็นชนชาติที่อยู่ใกล้เคียงเมืองน่าน ส่วนพวกลาว อาจอยู่ทางแถบแม่น้ำน่าน ตอนเหนือลาว ได้แก่พวกหลวงพระบาง ไท เป็นพวกที่อยู่ใกล้โพ้น (เมืองใต้หล้า คือเมืองใกล ในกฎหมายตราสามดวงมีคำว่า ใต้หล้าฟ้าเขียว) แสดงว่า ขณะนั้น อาณาจักรสุโขทัยยังไม่ได้ขยายลงมาทางใต้
(ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เคยมีศัพท์เรียกพวกที่อยู่ทางอีสานว่า ลาวกาว ทางเหนือเรียกลาวเฉียง)

๔-๓ ชาวอูชาวของ
เป็นชนชาติที่อยู่ตามริมแม่น้ำอู และแม่น้ำของ
แม่น้ำอู อยู่ทางทิศเหนือของหลวงพระบาง แม่น้ำของ คือ แม่น้ำโขงในปัจจุบัน ชาวอีสานขณะนี้ยังเรียกว่าแม่น้ำของ

๔–๔ ๑๒๐๗ ศก บีกุน

ปี ๑๒๐๗ ในที่นี้เป็นมหาศักราช ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๒๘ ปีระกา ไม่ใช่ปีกุน บรรทัดที่ ๕ เขียนว่า ๑๒๐๕ ศก ปีมะแม ถ้าคือปีกุน ก็ต้องเป็นมหาศักราช ๑๒๐๕ ผู้จารึกอาจคัดผิดไปก็ได้

(ประเสริฐ) เรื่องนับศักราชของไทยนี้ ทางเมืองน่านในยุคสุโขทัย นับศักราชผิดอยู่ ๖ ปี (ดูประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๐)

๔–๗ ตั้งวียงผา

หมายถึง กำแพงหิน เวียง คือ กำแพง หรือ เมือง ผา คือ หิน

๔–๘–๕ ลายสือไทยน่าบ่มี

ลายสือ หมายถึง ตัวหนังสือ

(ทองดี) ลายสือ ภาษาจีน แปลว่า พระบรมราชโองการก็ได้ ภาษาจีนแต้จิ๋วว่า จื่อ จีนกลางว่า สือ ไทยใหญ่เรียกตัวอักษรว่า หลิด รัชกาลที่ ๖ เคยทรงพระราชนิพนธ์ไว้เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๔๖๐ ว่า พ่อขุนรามคำแหงปรับปรุงตัวหนังสือเก่าที่เคยมีมาแล้ว จัดวางสระเสียใหม่ คำว่า ไส่ อาจหมายถึงการกระทำเช่นนี้

(ประเสริฐ) ข้อความนี้บ่งชัดว่า แต่ก่อนไม่มีตัวหนังสือไทยแบบนี้ เท่าที่ทราบยังไม่เคยมีผู้พบว่าตัวหนังสือไทยแบบอื่นใช้มาก่อนสมัยสุโขทัย

ลาย เป็นภาษาไทยอาหม แปลว่า ตัวหนังสือ สือ อาจตรงกับ จื่อ ในภาษาทายพันและภาษาลาว แปลว่า จดจำ ขอให้ดูคำนานอักษรไทยของศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ เพิ่มเติมด้วย ที่ผู้เสนอว่า ลายสือ เป็นภาษาจีน แปลว่า พระบรมราชโองการนั้น ความไม่เข้ากับข้อความในจารึกนี้ จึงไม่ควรแปลว่า พระบรมราชโองการ

(พิทูร) ลายสือ น่าจะหมายถึง ตัวอักษร หรือตัวหนังสือหรือ ข้อความที่จารึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทางอีสาน คนเก่าๆ พูดว่า พลังสือ ไม่ใช่ พลังสือ

(มานิต) ลายสือ คือลักษณะตัวอักษร และวิธีสะกดการันต์ที่มีใช้อยู่เฉพาะหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงเท่านั้น จารึกอักษรที่ภาพชาดกที่ผนังอุโมงค์วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย น่าจะเป็นอักษรที่มีมาก่อนตัวอักษรจารึกของพ่อขุนรามคำแหง

๔–๙ หาใคร่ใจในใจ

หมายความว่า หากคิดในใจ

(ประเสริฐ) หา คือ หาก ซึ่งแปลว่า เอง นั่นเอง แหละ ในไตรภูมิพระร่วงมีที่ใช้หลายแห่ง การที่ไม่มีตัว ก อยู่ด้วยนั้น ทางภาคเหนือ ใช้ไม้หันอากาศแทนตัว ก เช่น อัก เขียน อั ลูก เขียน ลู

คำ หา หรือ พาก นี้ คนโบราณใช้สำหรับเน้นข้อความ มีความหมายคล้ายกับคำ นั่นเอง หรือ พระองค์เอง ขอฝากให้นักศึกษาค้นคว้าต่อไปว่า คำนี้จะตรงกับภาษาอังกฤษว่า Self หรือไม่

ส่วนคำ ใคร่ใจ นั้น แปลว่า คิด ภาษาอาหมว่า ใขใจดู คือ ใคร่ใจดู ซึ่งแปลว่า คิด ใคร่ใจ ในใจ หมายถึง คิดในใจ

(พิฆุร) ทางภาคอิสาน จะใช้เครื่องหมาย ◌ ◌ อยู่บนตัวอักษร ใช้แทนตัว ก คำ หาก ก็จะเขียน หำ ◌ เช่นเดียวกับที่ทางภาคเหนือใช้ไม้หันอากาศแทน เช่น ลูก เขียน ลู้ มีอีกคำหนึ่งที่ภาคอิสานก็ใช้ไม้หันอากาศแทนตัว ก คือ เพราะ จะเขียน ม้ - มักว่า แต่ในมหาชาติคำหลวง เขียน ม ตัวเดียว อ่านว่า มัก

(ทองสืบ) คำ พาก ทางภาคใต้ออกเสียงครึ่งเดียว เป็น พะ

คำ พา ในที่นี้ อาจใช้ในความหมายได้ ๓ อย่าง คือ

๑. เป็นกริยานุเคราะห์ เช่นคำว่าได้

๒. เป็นสันธาน เช่นคำว่า ผู้ที่ซึ่ง

๓. เป็นคำนำหน้าคำปฏิเสธ ใช้คู่กับคำว่า ไม่ เช่น หาไม่ และ พา คำนี้อาจแปลว่า คือ ก็ได้

(ประสาร) คำว่า พา พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายไว้ว่า ค้น สืบ เสาะแสวง ในที่นี้ควรใช้ในความหมายว่า พื้ เช่น หาเบื้นแคน หมายถึง ที่เบื้นแคน

๔-๑๕-๑๖ ด้วยแกะด้วยแรง

หมายความว่า ด้วยความว่องไว และเข้มแข็ง

(ทองสืบ) หมายถึง ด้วยเรี่ยวด้วยแรง

(ประเสริฐ) และ แปลว่า เปรียว ไม่เชื่อง

(พิฆุร) ภาคอิสาน มีคำว่า และ แปลว่า ไม่เชื่อง เปรียว

ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย
TH102S43042
10.00 B